

Yeni Türkiye

bu sayıda

67

rumeli-balkanlar özel sayısı - II

bilim adamları ve uzmanlardan arşivlere dayalı
478 makale, uluslararası inceleme ve araştırma

genel değerlendirme, balkan tarihi ve balkanlarda osmanlı öncesi türk varlığı, İlkçağ, Ortaçağ, osmanlı'nın balkan fütuhatı ve iskânı, Akıncılar, Alperenler, Dervişler, Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti, Hoşgörü ve İstimâlet Siyaseti, İskân Siyaseti balkanlarda sosyal ve ekonomik gelişmeler, Nüfus Yapısı, Sosyal Yapı, Ekonomik Yapı, balkanlarda osmanlı yönetimi, Genel İdarî Yapı, Vilâyet Sistemi, osmanlı dönemi balkan şehirleri, Genel Bakış, Edirne, Selanik, Üsküp, Manastır, Kırcaali, Rusçuk, Belgrad, Drama, İşkodra, Köstendil, Vidin, İbrail, Kazâlar, osmanlı dönemi'nde rumeli'de din, tasavvuf ve vakıf eserleri, Rumeli'de Din ve Tasavvuf, Rumeli'de Osmanlı Vakıf Eserleri, balkanlarda kültür, sanat, türkçe ve edebiyat, Balkanlarda Kültür ve Sanat, Balkan Türkçesi, Balkanlarda Edebiyat, balkanlardan kopuş ve siyâsî gelişmeler, Osmanlı'nın Balkanlardan Çözülmesi, Balkanlar ve Rusya, Balkanlarda İsyancılar ve Ulusçuluk, Balkanlarda Kilise Kavgaları, Patrikhane ve Misyonerler, I. ve II. Meşrutiyet, Balkanlarda Komitacılık, Jöntürklerde İttihatçılar, Balkanlarda Sona Doğru, balkan savaşları, Genel Değerlendirme, I. ve II. Balkan Savaşları, Balkan Savaşlarının Sonuçları, Balkan Savaşı Hatıraları ve Balkan Şehitleri, balkanlarda soykırım, mezâlim, göçler ve mübadele, Balkanlarda Soykırım, Katliam ve Mezâlim, Rumeli Göçleri ve Göçmenleri, Mübadele, balkan ülkeleri bölgeler ve halklar, Bulgaristan, Yunanistan, Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk, Kosova, Sırbistan, Yugoslavya, Sancak, Karadağ, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Romanya, Gagavuzlar-Moldova, Macaristan, Polonya, Pomaklar, Torbeşler, Çingeneler, balkanlarda uluslararası ilişkiler, barış, güvenlik ve istikrar, AB ve Balkanlar, Türkiye'nin Balkan Politikası, Balkanlarda Barış, İstikrar ve Gelecek, Balkanlarda Güvenlik, çeşitlemeler, Atatürk ve Balkanlar, Balkanlar ve Medya

18. Yüzyılın İlk Yarısında Çekim Merkezi Edirne

Gülser Oğuz*

A. 18. Yüzyılın İlk Yarısında Edirne

1460

Bir şehrin şehir yapan bazı nitelikler vardır. Coğrafi konumu, verimli toprakları ya da dini bir merkez olması gibi. Bazı şehirler de birden fazla niteliği bir arada taşıdığı için daha çok nüfusu kendine çekmiş ve daha büyük bir şehir niteliği kazanmıştır. İstanbul, Bursa ve Şam gibi. Edirne de bu şehirlerden biridir. Edirne'nin önemli bir şehir olmasını sağlayan birden fazla özelliği bulunmaktadır.

Edirne 1361 yılında Osmanlılar tarafından fethedilmiştir.¹ Edirne'nin fethi Osmanlı Devleti için olduğu kadar İslamiyet'in yayılması için de önemli olmuştur. Çünkü gaza ruhuyla fetihlerini sürdüren Osmanlı Devleti, bu şehri fethetmekle Balkanların kapısı niteliğindeki şehri bir üs olarak kullanma imkânı bulmuştur.

Devletin fetihden sonra Edirne'yi başkent yapması şehrin coğrafi konumunun öneminden kaynaklanmaktadır. Bahsi geçen tarihten sonra Edirne'nin başkent olması şehrin önemini bir kat daha artırmıştır. İstanbul'un başkent oluşundan sonra da Edirne Osmanlı Devleti için önemini korumuştur. Bunun

çeşitli sebepleri vardır. Bazı padişahlara zaman zaman gezinti ya da av yapma gibi amaçlarla ev sahipliği yapması², hatta zaman zaman bazı padişahların İstanbul'dan ziyade Edirne'de ikamet etmesi bu sebeplerden bazılarıdır.³ Bu unsurlar diğer devlet erkânını da Edirne'ye çekmiştir. Diğer yandan Edirne İstanbul'un çeşitli ihtiyaç maddelerini sağlayan bir şehir olmuştur.⁴ Aynı zamanda Edirne'nin ordunun bazı ihtiyaçlarını sağlanası hususunda önemli katkılarının olduğunun unutulmaması gerekmektedir.⁵ Öte yandan Edirne esnaf ve tüccarların faaliyet gösterdiği önemli şehirdir. Yine görevinden azl edilen ya da emekliye ayrılan devlet görevlilerin Edirne'de yaşamaya başladıklarına dair veriler mevcuttur.⁶ Edirne'nin önemli bir şehir olmasını sağlayan bir diğer unsur da Yeniçeri ocaklarının bir kısmının burada bulunmasıdır.⁷

18. yüzyıla gelindiğinde Edirne'nin yukarıda bahsedilen özelliklerini taşımaya devam ettiği görülmektedir. Hatta yüzyılın başında şehrin nispeten daha canlı bir görünümde olduğunu söyleyebiliriz. Bunun en önemli sebebi de bu dönemdeki padişah II. Mustafa'nın Edirne'de ikamet etmesidir.⁸

(*) Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ün. Fen Edebiyat Fak. Tarih Bölümü.

- (1) Edirne'nin fetih tarihiyle ilgili farklı yorumlar için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara, 1982, s. 163. Ayrıca bu tarih karmaşası ve nedenleri için bkz. Halil İnalcık, 'Edirne'nin Fethi', *Edirne, Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993, s. 137-159.
- (2) Rifat Osman, *Edirne Sarayı*, Haz. Süheyl Ünver, Ankara, 1989, s. 31.
- (3) Edirne bu özelliklerinin yanında sarayın çeşitli şenliklerine ev sahipliği yapmıştır. Tayyip Gökbilgin, 'Edirne', *TDV Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1994, s. 426. Salih Zorlutuna, '17. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne'nin Sahne Olduğu Şahane Sünnet ve Evlenme Düğünleri', *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993, s. 265-296.
- (4) M. Esat Sarıcahoğlu, *Mali Tarih Açısından Osmanlı Devletinde Merkez Tayra İlişkileri (II. Mahmut Dönemi Edirne Örneği)*, Ankara, 2001, s. 152-154.
- (5) Mustafa Nuri Türkmen, 'XVII. Yüzyıl Sefer Menzillerinin Ekonomik Yönü ve Esnafın Katkısı', *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S. 34, Ankara, 1963, s. 135-140; Edirne ordunun ihtiyaçlarını sağlamadaki önemini 18. yüzyıldan sonra daha da artırmıştır. Bunun en önemli sebebi, devletin yaşadığı büyük savaşlardır. Çünkü Edirne İstanbul ile Balkanlar arasında önemli bir menzil görevi görmüştür. Bu konuyla ilgili ayrıca bkz. Sema Altun, '18. Yüzyılda Silistre Eyaletinde Haberleşme Ağı: Rumeli Sağ Kol Menzilleri', *OTAM*, Sa. 18, Ankara, 1990, s. 4. vd
- (6) Özer Ergenç, 'XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne'nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler', *IX. Türk Tarih Kongresi*, C. III, Ankara, 1989, s. 1420.
- (7) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Üçüncü Baskı, Ankara, TTK, 1988, s. 238.
- (8) Engin Özendes, *Osmanlı'nın İkinci Başkenti Edirne*, İstanbul, 2005, s. 17.

Edirne'nin fiziki ve demografik özellikleri ise şu şekilde belirtilebilir. Yüzyılın başında Edirne'nin nüfusunun 30.000-40.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Şehirde yaklaşık 3.800 hane bulunmaktadır. Nüfusunun büyük çoğunluğunu % 87,8'ini Müslümanlar, geri kalanını gayri Müslimler oluşturmaktadır.⁹ 18. yüzyılın ilk yarısında Edirne'nin yaklaşık 160 mahalleden oluştuğu tahmin edilmektedir.¹⁰

Edirne, kale içi ve kale dışı olmak üzere iki ana kısımdan oluşmuştur. Kale içindeki mahalleler, şehrin ilk yerleşim yerleridir. Burada daha çok gayri Müslimler ikamet etmektedir. Kale dışındaki mahalleler ise şehrin Osmanlılar tarafından fethinden sonra Edirne'nin nüfusunun artmasıyla orantılı olarak kurulmuştur. Bunun yanında şehrin içinden Tunca Nehri'nin geçmesi şehri ikiye bölmüştür. Bu iki kısım da esnaf ve zanaatkârların yoğunlaştığı alanlardır. Edirne'nin doğu yakasındaki yani İstanbul'a doğru olan semtlerin güzel mahalleler olduğu bilinmektedir. Buralar bazı devlet adamlarının hatta bazı vezirlerin saraylarının olduğu mekânlardır.¹¹

Bütün bu bilgiler ışığında 18. Yüzyılın ilk yarısında Edirne'yi şu şekilde tahayyül etmek mümkündür:

Öncelikle büyük bir şehirdir. Sokaklarında gezerken önemli devlet adamlarının saraylarına, önemli kişilerin bânîliğini üstlendiği camilere hayranlıkla bakabilirsiniz. Eğer yolunuz İstanbul güzergâhınaysa size güzel ve bakımlı evleri olan mahallelerin eşlik edeceği kesindir. Camilerin merkezliğini yaptığı mahallelerde Müslim ve Gayrimüslimler komşuluk yapmaktadırlar. Sokakta giyim-kuşamıyla hayranlık yaratan, bakımlı atıyla farklılığını hissettiren önemli bir statüdeki askerî sınıf üyesine ya da ticaret için Osmanlı topraklarının çeşitli yerlerinden gelen tüccarlara rastlamak her an mümkündür. Şehrin çeşitli bölgelerinde bulunan, ticaretin aktığı yerler olan hanlar ve

pazar yerleri her kesimden insanla karşılaşmak için idealdir. Eşyalarımı emanete bırakan kadınlar, çeşitli sebeplerle Edirne'ye gelen kişiler size eşlik edebilir. Meriç ve Tunca Nehirlerinin birleştiği yerde kurulan Edirne'nin çevresi bağlarla kaplıdır. Şehrin dışına gezintiye çıksanız karşınıza bağında çalışan Mehmed'e de, şehrin güvenliğinden sorumlu askere de rastlayabilirsiniz. Belki de şehrin dışında kurulmuş çiftliklerdeki hayvanlar, güvenliği sağlamak için çıkan görevlinin atıyla selamlaşabilir; sefere çıkan Osmanlı ordusunun üyelerine, ticari malları bulunan bir kervana ve hızla yanınızdan geçen bir ulağa yol vermek durumunda kalabilirsiniz.¹²

B. Çekim Merkezi Edirne

Edirne yukarıda da bahsedildiği gibi büyük bir şehirdir. Dönemin Tereke Kaynakları'ndan¹³ anlaşıldığı kadarıyla gerek barındırdığı askeri sınıf üyeleriyle, gerek esnaf ve tüccarlarıyla bir merkez niteliğindedir. Hatta üst düzey bazı askeri sınıf üyelerinin ikinci ikametgâhı durumundadır. Bu çalışmada Edirne'yi bir üs olarak kullanan askeri sınıf üyeleri ve tüccarlardan hareketle Edirne'nin 18. yüzyıldaki sosyo-ekonomik konumu hakkında bilgi verilecektir.

1461

(9) Ergenç, 'a.g.m.', s. 1421. Edirne'nin nüfusuyla ilgili ayrıca bkz. Turgut Akpınar, 'Alman Seyahatnamelerinde Edirne', *Edirne: Serhattaki Payitaht*, Haz. E. Nedret İşli-Sabri Koz, İstanbul, 1998, s. 274. Feridun Emecen, 'Tarih Koridorlarında Bir Sınır Şehri: Edirne', *Edirne: Serhattaki Payitaht*, Haz. Emin Nedret İşli- M. Sabri Koz, İstanbul, 1998, s. 67. Bazı araştırmacılar da 17. yüzyılda Edirne'nin nüfusunun 280.000 nüfusa sahip olduğu belirtmiştir. İsmet Parmaksızoğlu, 'Edirne', *Türk Ansiklopedisi*, C. 14, Ankara, 1966, s. 347.

(10) Tosyavizade Rifat Osman, *Edirne Rebnüması*, Haz. Ratip Kazancıgil, Edirne, 1994, s. 27. Ayrıca bkz. Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Edirne, 2011, s. 327-161; Besim Darkot, 'Edirne: Coğrafi Giriş', *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993, s. 11. Feridun Emecen 1703'te 110 Müslüman, 14 Hıristiyan, 13 Yahudi mahallesi olduğunu belirtmiştir. Bkz. Emecen, 'a.g.m.', s. 61.

(11) Gökbilgin, 'a.g.e.', s. 420.

(12) Gülser Oğuz, *Bir Osmanlı Kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2013, s. 259-260.

(13) Tereke Kayıtları ölen bir kişinin mal varlığının dökümlerini içerir. Bu kaynaklarla ilgili bu güne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlarla ilgili detaylı bilgi için bkz. Hülya Canbakal, 'Barkan'dan Bu Yana Tereke Çalışmaları', *Vefatının 30. Yıldönümünde Ö. L. Barkan: Türkiye Tarihçiliğine Katkıları ve Etkileri Sempozyumu*, İstanbul, 2009.

1. Ticari Bir Merkez Olarak Edirne

Edirne Osmanlı Devleti içinde önemli bir üretim ve ticaret merkezi olmuştur. Şehir, dokumacılığın yanında dericilik, ayakkabıcılık, çizmecilik ve at koşum aletleri üretimi gibi alanlarda gelişme göstermiştir. Burada üretilen mallar gerek Balkanlardaki şehirler, gerek İstanbul'un ihtiyacını karşılamıştır.¹⁴ Edirne 18. yüzyılın ilk yarısındaki tereke kayıtlarının incelenmesinden de anlaşıldığı kadarıyla çevre şehirlerden ve hatta uzak eyaletlerden kişilerin mal satma ya da satın alma amaçlı olarak geldiği bir şehirdir. Bun konuyla ilgili belgelere dayalı örneklerle devam etmek yerinde olacaktır.

İlk örnek olarak Elhac Hüseyin bin Hasan'ın terekesi verilebilir. 3 Receb 1114 (23 Kasım 1702) tarihli kayda göre Elhac Hüseyin bin Hasan Kurşunlu Han'da ölmüştür.¹⁵ Tereke kaydındaki bilgilerde Hamidiye Sancağı'ndan ticaret için geldiği belirtilmiştir. Elhac Hüseyin'in Edirne'deki yanındaki mallarına bakıldığında biraz giyim kuşam tarzında eşyalarının yanında çok sayıda kumaş toplarının olduğu anlaşılmaktadır. Bu kumaş toplarının çokluğu ve çeşitliliği onun bir kumaş tüccarı olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Edirne ahalisinden bir gayri Müslim'den ve Elhac Hasan Ağa'dan alacağı kalmıştır. Alacağının değeri 57.000 akçe değerindedir. Bu meblağ oldukça ciddi bir meblağdır. Mesela 3 kıt'a ve 9 dönüm bağın toplam değeri 16.000 akçedir.¹⁶ Yine Yörükler Karyesi'ndeki Cebrail bin Abdurrahman'ın 24.000 akçe değerinde bir çiftliğinin olduğu düşünülürse¹⁷ Elhac Hüseyin'in alacaklarının azımsanamayacak meblağlarda olduğunu söyleyebiliriz. Edirne'de öldüğünde alacakları ve yanındaki mallarının değerinin toplamı yaklaşık 104.000 akçe olan Elhac Hüseyin'in zengin bir tüccar olduğunu varsaymak mümkündür. Zira bu dönemde belirtilen meblağda terekesi olan birinin ortalamanın üstünde bir hayat sürdüğünü söylemek mümkündür.¹⁸

Zaim Bâyezîd Ağa bin Hüseyin Paşa'nın 22 Şevval 1114 (11 Mart 1703) tarihli kaydından Elhac İbrahim Hamı'nda öldüğü anlaşılmaktadır.¹⁹ Askeri sınıf üyesi olduğu anlaşılan Zaim Bâyezîd Ağa'nın Arnavutluk'tan Edirne'ye geldiği bilgisi yer almıştır. Öldüğünde yanında bulunan mallar kırmızı çuka yağmurluk, kürk gibi kişisel giyim eşyalarıyla rikab, eğer gibi at koşum aletlerinden oluşmaktadır. Yani yanındaki mallarının ticari mallar olmadığı izlenimi vardır. Bunun yanında 3000 akçe nakit parasının olduğu anlaşılmaktadır. Terekesinde sim topuz, tabancalı tüfenk (tüfek), sim kılıç gibi silahları dikkat çekicidir. Bunun yanında pek çok şehir dışından gelen kişinin yanında bulunan ve kişilerin ulaşımını hızlandıran at, Zaim Bâyezîd Ağa'nın terekesinde de mevcuttur. Buraya kadar elde edilen veriler Zaim Bâyezîd Ağa'nın askeri bir görev için Edirne'ye gelmiş olabileceğini düşündürülebilir. Fakat terekesinde bulunan diğer bilgiler bu konudaki fikrin değişmesine olanak tanımaktadır. Zaim Bâyezîd Ağa'nın 900 akçelik borcu görülmektedir. Bu borcun 800 akçesi handa kaldığı odanın fiyatıdır. 100 akçesi ise 'ücret-i dükkân' olarak geçmektedir. Bu verilerden Zaim Bâyezîd Ağa'nın Edirne'de ticaret için bulunduğu ihtimalini de akla getirmektedir ki dükkân kiralaması bunun en güzel kanıtıdır.

7 Zi'l-hicce 1114 (24 Nisan 1703) tarihli kayda göre Ali Ağa bin Elhac Veli'nin kaydı da diğer bir örnektir.²⁰ Muradiye kurbunda öldüğü bildirilmiştir. Onunla ilgili tutulan bilgilerden bir ev kiraladığı anlaşılmaktadır. Kayseri'den geldiği belirtilen Ali Ağa'nın memlekette eşi, bir kızı ve bir oğlu vardır. Edirne'de ne için ev kiralayıp bulunduğu dair net bilgiler yer almamaktadır. Yanında bulunan eşyalar da net ticaret için geldiğini

(14) Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009, s. 292.

(15) EŞS 4707:39/2. (EŞS, Edirne Şer'îye Sicili'ni ifade etmektedir.)

(16) EŞS 4707: 43/2.

(17) EŞS 4707: 43/3.

(18) Edirnelilerin servet analizi için bkz. Oğuz, a.g.e., s. 45-52.

(19) EŞS 4707: 60/3

(20) EŞS 4707: 67/1.

vurgulamamakla birlikte bu ihtimalin varlığını hissettirmektedir. Mesela Ali Ağa'nın boz katır, siyah katır, doru bâr-gîr (beygir), al bâr-gîr şeklinde tanımlanan 4 tane koşum hayvanı bulunmaktadır. Bu 4 at Kayseri'den Edirne'ye kendi ve gulamı Hasan'ın ulaşımını sağlamanın ötesinde olduğu varsayılabilir. Bu beygirlerle yük taşıma ihtimali olan Ali Ağa'nın eşyalarına göz gezdirdiğimizde onun ticaret için Edirne'ye gelmiş olabileceği ihtimali daha da artmaktadır. Ali Ağa'nın çok sayıda kürkünün varlığı dikkat çekmektedir. Yerleşik düzeni Kayseri'de olan birinin şahsi giyimi için bu kadar çok kürkü bulundurması akla yatkın durmamaktadır. Mesela 10 adet şimşir kaşık malları içinde sıralanmıştır. Kuş oturağı ve cam fanus gibi ev eşyaları bu malların ticari olma ihtimalini artırmaktadır. Diğer yandan terekesindeki 4800 akçe değerindeki çeşitli altını ve 3 çift altın küpesi bu fikrimizi destekler niteliktedir.

Bir diğer örnek Nalband Elhac Hüseyin bin Hasan'ın 18 Şaban 1114 (7 Ocak 1703) tarihli terekesidir. Nalband Elhac Hüseyin de Kurşunlu Han'da ölmüştür. Edirne'ye Anadolu'dan Uluborlu'dan ticaret için geldiği bilgisi düşülmüştür. Yanında çok az eşyası bulunmaktadır. Nalband Elhac Hüseyin'in terekesini önemli kılan faktörlerden biri bazı Edirnelilerle kurduğu para ilişkisidir. Mesela yaklaşık 70.000 akçe değerinde alacağı bulunmaktadır. Yaklaşık 23.000 akçe değerinde de Elhac Ahmed'e borcu kalmıştır. Bunun yanında Elhac Hasan Ağa'ya da 20.460 akçe borcu kalmıştır. Bu borcun hangi sebeple kaldığı da açıklanmıştır. Verilen bilgiye göre Nalband Elhac Hüseyin'in bu borcu mallarını emanete bırakması nedeniyledir. Sonuç olarak Nalband Elhac Hüseyin'in yüksek meblağlardaki alacak verecek ilişkilerinden ve mallarını emanete bırakmasından Edirne'ye rutin aralıklarla ticaret için geldiğini söylenebilir.²¹

Esseyid Mustafa bin Hasan'ın da 2 Safer 1115 (17 Haziran 1703) tarihli tereke kaydında Edirne'ye ticaret için geldiği

anlaşılmaktadır. Erzurum'dan gelen Esseyid Mustafa'nın terekesinde çok sayıda demir orak bulunmaktadır. Bu bilginin dışında adı geçen müteveffanın Edirne'deki ticari faaliyetleriyle ilgili pek fazla detay bulunmamaktadır.²² Fakat Erzurum gibi uzak bir şehirden Edirne'ye mallarını satmak için gelmesi şehrin bir ticari çekim merkezi olmasına güzel bir örnektir.

Bir diğer örnek İstanbul'dan gelen Serrac Vilot veled Nikola'dır. 20 Safer 1130 (23 Ocak 1718) tarihli kayda göre Serrac Vilot, Yusuf Efendi Hanı'nda maktulen öldürülmüştür. Görülen o ki, Serrac Vilot ciddi bir sermaye ile Edirne'ye gelmiştir. Ticari malları içinde çok sayıda at koşum aleti bulunmaktadır.²³ 5 Rebi'ül-evvel 1130 (6 Şubat 1718) tarihli kayda göre İstanbul'dan ticaret için gelen bir başka kişi yine handa ölen Mehmed bin Abdullah'tır. Mehmed bin Abdullah'ın terekesinin diğer örnekleri verilen tacirlere göre oldukça mütevazı olduğu söylenebilir. Hatta görülen o ki fakir bir tüccardır. Handa öldüğünde mal olarak yanında 585 akçe değerinde malları ve onu taşıyan beygiri ile Lüle taşları bulunmaktaydı. Toplam terekesi de yaklaşık 3000 akçe değerindedir.²⁴

14 Zi'l-ka'de 1129 (20 Ekim 1717) tarihli kayda göre Edirne'de Nalbant Pazarı'nda ölen Kazgancı İstadri veled Yorgi de Edirne'nin ticari üst olduğu tezine destekleyen güzel bir örnektir. İstadri'nin terekesindeki bilgilere göre aslen kendisi Trabzonludur. Öldüğünde yanında bulunan mallarının çoğu ticari mallardır. Bunların yaklaşık 31.000 akçesini bakır oluşturmaktadır. Kalan borçlarından anlaşıldığı kadarıyla Edirne'de dükkân kiralamıştır. Bunun dışında verilerden anlaşıldığı kadarıyla memleketinde de bir dükkânı bulunmaktadır. İstadri'nin 2760 akçe değerindeki dükkân kirası borcunun kaç gün ya da aylık bir kira borcu olduğu belirtilmemişse de bu verilerden adı geçen müteveffanın

(21) EŞS 4707: 68/4.

(22) EŞS 4707: 78/5.

(23) EŞS 4723: 56/4.

(24) EŞS 4723: 65/4.

Edirne’de en azından bir süre için ticari faaliyette bulunduğunu düşündürmektedir.²⁵

5 Ramazan 1153 (24 Kasım 1740) tarihli kayda göre Şahî Ömer bin Abdullah ‘*hassa bostancı başısı saadetli ağanın hanı*’ olarak tanımlanan bir handa ölmüştür. Rumilinden geldiği belirtilen Şahî Ömer’in yanında Memerşahî gibi Avrupa’dan gelen çeşitli kumaşların ve fes çeşitlerinin olduğu görülmektedir. Bir siyah beygiri olan Şahî Ömer’in mallarını devlet varisi olmadığı için el koymuştur.²⁶

27 Cemâziye’l-evvel 1154 (10 Ağustos 1741) tarihli kayda göre Cesur Mustafa Paşa Mahallesi’nde ölen Hüseyin Beşe bin Abdullah’ın da Edirne’ye ticaret için geldiği düşünülmektedir. Hiç bir varisi olmayan Hüseyin Beşe’nin öldüğünde yanında 72 adet demir kantar ve çok sayıda nal bulunmaktaydı.²⁷ 21 Şaban 1154 (1 Kasım 1741) tarihli kayda göre Eyüb bin ? terekesi de örnek verilebilir. Üsküdar’dan Edirne’ye ticaret için geldiği belirtilen Eyüb’ün malları arasındaki revgan (yağ) çeşitleri dikkat çekicidir. Edirneli yedi kişiden alacağı olan Eyüb’ün de varisi olmadığı için malları devlete kalmıştır.²⁸

15 Muharrem 1163 (25 Aralık 1749) tarihli kayıta ‘*Kavaklı Mahallesi’nde vaki Elhac Ali Ağa’nın Hanı*’ olarak tanımlanan handa vefat eden Hüseyin Beşe bin Ali’nin terekesi Edirne’ye ticaret için gelen kişilere verilebilecek örneklerdendir.²⁹ Tereke kaydında Edirne’ye dışarıdan geldiği belirtilen Hüseyin Beşe’nin ne alıp sattığına dair net veriler elde edilememiştir. Fakat ‘*alat-ı dükkân*’ ibaresinden mallarının şahsi eşyaların ötesinde olduğunu düşündürmektedir. Her ne kadar nerede olduğu belirtilmese de taşınmaz malları arasında ‘*hırdavat dükkân*’ın bulunması Hüseyin Beşe’nin ticaretle meşgul olduğunu destekler niteliktedir.³⁰

Yukarıdaki örnekler Edirne’nin üretim ve ticaret merkezi olarak işlek bir şehir olduğunun önemli bir göstergesidir. Anlaşıldığı kadarıyla Edirne, elindeki malı satmak

isteyen ya da çeşitli malları almak isteyen tüccarların uğradığı bir şehirdi. Farklı şehirlerden mallarını satmaya gelen bir tüccarın Edirne’ye gelmesi bu şehrin ticari anlamda çevresinin ihtiyaçlarını karşılayan merkezi bir şehir olduğunun göstergesidir. Diğer yandan bahsi geçen tereke defterleri incelendiğinde şehirde Elhac İbrahim Hanı³¹, Yusuf Efendi Hanı³², Hassa Bostancı Başısı Saadetli Ağa’nın Hanı,³³ Elhac Ali Ağa’nın Hanı³⁴, Kurşunlu Han³⁵, Top Kapusu’ndaki han,³⁶ Üç Şerefeli Cami karibinde vaki Mehmet Ağa Hanı,³⁷ Mihail karibinde Kürd Hüseyin Beşe Hanı,³⁸ Rüstem Paşa Hanı,³⁹ Kapucu Hanı,⁴⁰ Aygır Hanı,⁴¹ şeklinde hanların olduğu tespit edilmiştir.⁴² Şehre dışarıdan gelenlere kalacak yer sağlayan veya ticari faaliyetleri için ev sahipliği yapan bu hanların sayısı Edirne’nin aktif bir şehir olmasına güzel bir örnektir.

2. Askeri Sınıf Üyelerinin İkinci Üssü Edirne

Yukarıda da belirtildiği gibi Edirne emekli olan, mülâzemette bekleyen ya da ikinci bir yaşam yeri olarak bazı askeri sınıf üyelerince tercih edilen bir şehir olmuştur. Bunun en önemli sebebi Edirne’nin İstanbul’a yakınlığı ve coğrafi konumudur. Bu kısımda Edirne’yi ikinci ikametgâh olarak kullanan ya da Edirne’de mallarını emanete bırakan bazı askeri sınıf üyelerinin örnekleri verilecektir. Bu kişiler Edirne’nin şehir olarak

(25) EŞS 4723: 5/3.

(26) EŞS 4747: 37/3.

(27) EŞS 4747: 84/4.

(28) EŞS 4747: 94/2.

(29) EŞS 4763: 9/2.

(30) Benzer Örnekler için bkz. EŞS 4763: 9/2.

(31) EŞS 4707: 60/3.

(32) EŞS 4723: 65/4.

(33) EŞS 4747: 37/3.

(34) EŞS 4763: 9/2.

(35) EŞS 4707: 39/2.

(36) EŞS 4763: 10/2.

(37) EŞS 4763: 32/2.

(38) EŞS 4763: 36/2.

(39) EŞS 4763: 47/1.

(40) EŞS 4763: 59/1.

(41) EŞS 4763: 60/1.

(42) Esas olarak hanlar yolcuların konakladığı, tüccarların mallarını sattığı ya da depoladığı yerlerdir. Bu konuda bkz. Tuba Akar, ‘Osmanlı Kenti’nde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi’, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 7, Sa. 13, 2009, s. 271.

askeri sınıf üyelerince ikinci bir üs olarak kullanılmış olduğu tezine örnek olacaktır.

Edirne'nin güzel bir şehir olduğu, zaman zaman bazı saray şenliklerinin burada yapıldığı, bazı vezir saraylarının burada yer aldığı belirtilmiştir. Mesela incelenen tereke kayıtlarında Aıncazade Hüseyin Paşa ve Daltaban Mustafa Paşa'nın bazı Edirne'de bulunan mal varlığının listesine rastlanılmıştır.⁴³ Bu tarz örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bunlardan biri de '*Dergâh-ı Ali Odabaşularından*'⁴⁴ olarak tanımlanan Cebrail Ağa bin Abdurrahman'ın 7 Ramazan 1114 (25 Ocak 1703) tarihli tereke kayıdır. Çok varlıklı biri olduğu anlaşılan Cebrail Ağa'nın İstanbul'da ve Edirne'de taşınmaz malları mevcuttur. Edirne'de Yörükler Karyesi'nde bir çiftliği bulunan Cebrail Ağa'nın İstanbul Sarıca'da iki ayrı mülk menzili bulunmaktadır. Çok sayıda büyük baş hayvanı ve atı olan Cebrail Ağa'nın Edirneli bazı kişilere de borcu kalmıştır. Dolayısıyla Cebrail Ağa'nın Edirne'de bir düzen kurduğu söylenebilir.⁴⁵

7 Zi'l-kade 1114 (25 Mart 1703) tarihli kayda göre Kangırı Valisi Kahraman Mustafa Paşa bin İbrahim'in tereke dökümleridir. Kahraman Mustafa Paşa'nın aslen nereli olduğu belirtilmemiştir. Öldüğünde Kangırı (Çankırı) valisi olan Mustafa Paşa'nın malları iki ayrı liste halinde verilmiştir. Edirne'deki eşyalarının son derece fazla ve pek çoğunun lüks olduğu görülen Mustafa Paşa'nın Edirne'de herhangi bir taşınmaz mülkü görülmemektedir. Topuz, kılıç, kalkan gibi silahların yanında çeşitli renklerde 6-7 adet atı bulunmaktadır. Terekesinden varlıklı bir hayat sürdüğü anlaşılan Mustafa Paşa'nın alacaklılarının çokluğu da dikkat çekmektedir. Zira Edirne'deki satılan mallarından elde edilen gelir alacaklılarına dağıtılmıştır.⁴⁶ Mustafa Paşa'nın Kangırı'daki eşyaları da satılmış ve yine alacaklılarına verilmiştir.⁴⁷ Kahraman Mustafa Paşa'nın verilerine benzer bir örnek Diyarbakir (Diyarbakır) Valisi İbrahim Paşa bin Ebubekir'in tereke kayıdır. 27 Zi'l-hicce 1114 (14 Mayıs 1703) tarihli

kayıtta İbrahim Paşa'nın sadece Edirne'deki mallarının listesi verilmiştir. İbrahim Paşa'nın da Edirne'de kurulu bir düzenin olduğu anlaşılmaktadır. Zira Edirne'de bir çiftliği bulunmaktadır. Şahsi eşyaları arasında çok değerli ev ve giyim eşyalarının bulunduğu görülmektedir. Edirne'de çok sayıda alacağı olduğu anlaşılan İbrahim Paşa'nın maktulen öldürüldüğü bilgisi yer almaktadır. Terekesindeki bilgilerde aslen Edirneli olup olmadığı net olarak belirtilmemekle beraber alacak verecek ilişkilerinden Edirne'de bir yaşamının olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁸

Edirneli olmadığı halde Edirne'de bir düzen kurduğu anlaşılan askeri sınıf üyelerinden biri Konya Paşası olarak tanımlanan Mustafa Paşa bin Süleyman'dır. Evâhir Cemâziye'l-evvel 1114 (Ekim 1702) tarihli kaydında Mustafa Paşa'nın aslen Çirmen Kasabası'ndan olduğu belirtilmiştir. Konya'da görev yaparken ölen Mustafa Paşa'nın, Edirne'de bir miktar ev eşyası ve giyim kuşam bulundurduğu anlaşılmaktadır. Edirne'de herhangi bir taşınmaz malı görülmeyen Mustafa Paşa'nın inek ve buzağı ve tosunun varlığı dikkat çekicidir. Bu durumda burada ev kiralama ihtimali ortaya çıkmaktadır.⁴⁹

20 Cemâziye'l-evvel 1114 (12 Ekim 1702) tarihli kayda göre Elhac Ömer Efendi ile ilgili bilgiler de askeri sınıf üyelerinin Edirne'yi üs olarak kullanmalarına güzel bir örnektir. Bahsi geçen kayıttan Elhac Ömer Efendi'nin aslen Ankaralı olduğu anlaşılmaktadır. Kendisi kadı olan Ömer Efendi Edirne'de mülazemet için bulunmaktadır.⁵⁰

(43) EŞS 4707: 87/4; EŞS 4707: 91/1.

(44) Odabaşı: Yeniçeri Ocağı'nda resmi törenleri düzenlemek ve yönetmekle görevli subay. İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2006, Yargı Yayınevi, s. 1314.

(45) EŞS 4707:43/3.

(46) EŞS 4707: 64/1.

(47) EŞS 4707: 87/3.

(48) EŞS 4707: 69/2.

(49) EŞS 4707:23/4.

(50) İlimiye teşkilatı terimi olarak mülazemet, medrese mezunlarının gerekli kademelerden geçtikten sonra, müderrislik ve kadılık almak için sıra beklemeleri ve mesleki tecrübe kazanmaları anlamına gelir. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet İspirli, 'Osmanlı İlimiye Teşkilatında Mülazemet Sisteminin Önemi ve Rumeli Kadaskeri Mehmed Efendi Zamanına Ait Mülazemet Kayıtları', *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Vol. 10-11, Jan. 1983 s. 222.

Burada vefat eden Ömer Efendi'nin yanında bulunan ortalamanın üstündeki eşyalarının satışından elde edilen gelir memleketteki eş ve çocuklarına gönderilmiştir.⁵¹ Mehmed Efendi bin Elhac Ömer'in bilgileri de Ömer Efendiyle benzerlik taşımaktadır. Aslen İstanbullu olan Mehmed Efendi de kadıdır ve mülazemet için Edirne'de beklemektedir. Onun da herhangi bir Edirne'de taşınmaz mülk kaydı bulunmaktadır. Yanındaki kölesi Hasan ile kiraladığı evde yaşıyor olması muhtemeldir.⁵²

Edirne'yi üs olarak kullandığını düşündüğümüz bir başka kişi Üsküb Kadısı Ganizâde Mustafa Efendi bin Abdullah'tır. Evâhir Receb 1114 (Aralık 1702) tarihli kayda göre aslen İstanbul'da Mimar Sinan Mahallesi'nden olan Ganizâde Mustafa Efendi Üsküb'te ölmüştür. Edirne'de 'Bezistân'a⁵³ kitap ve altınlarını emanete vermiştir. Ölmesi nedeniyle bu mallarının bir kısmı satılmış bir kısmı da kethüdasına teslim edilmiştir.⁵⁴

1466

Sonuç

Edirne Osmanlı Devleti için fethe edildiği günden itibaren önemli bir şehir olmuştur. Bunda şehrin stratejik konumu çok etkili olmuştur. Bir cihan devleti kurmak isteyen Osmanlı padişahları, amaçlarını gerçekleştirmek için hareket noktalarından birini Balkanlar olarak belirlemiştir. Bu noktada Edirne Balkanlara gidişte kilit nokta olmasıyla önemini hep korumuştur. Devlet içinde önemli bir şehir olmasını sağlayan bir süre Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapması gibi başka unsurlar da olmuştur. Bir süre devletin merkez şehri işlevi üstlenmesi, Edirne'nin askeri bazı birliklere ev sahipliği yapmasına, ticaret ve üretim merkezi olmasına olanak tanımıştır. Bu unsurlar devlet içinde büyük şehirlerden biri olmasını sağlamıştır. İstanbul'a yakınlığı, ticari ve askeri üs olması, güzel bir şehir olması pek çok kişi için çekim merkezi olmuştur. Zira bazı padişahların Edirne ile

ilişkilerini kesmemesi ekonomik ve askeri öneminin yanında güzel bir şehir olduğunun da göstergesi olmalıdır. Edirne'yle ilgili bu bilgileri dönemin tereke kaynaklarındaki bazı verilerden hareketle desteklemek mümkündür.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

EŞS 4707:39/2.

EŞS 4707: 43/2.

EŞS 4707: 43/3.

EŞS 4707: 60/3

EŞS 4707: 67/1.

EŞS 4707: 68/4.

EŞS 4707: 78/5.

EŞS 4723: 56/4.

EŞS 4723:65/4.

EŞS 4723: 5/3.

EŞS 4747: 37/3.

EŞS 4747:84/4.

EŞS 4747: 94/2.

EŞS 4763:9/2.

EŞS 4763: 9/2.

EŞS 4707: 60/3

EŞS 4723: 65/4.

EŞS 4747: 37/3.

EŞS 4707: 39/2.

EŞS 4763: 10/2.

EŞS 4763:32/2.

EŞS 4763:36/2.

EŞS 4763:47/1.

EŞS 4763:59/1.

EŞS 4763:60/1.

EŞS 4707:43/3.

EŞS 4707: 64/1.

EŞS 4707: 87/3.

EŞS 4707: 69/2.

EŞS 4707:23/4.

EŞS 4707:29/4.

EŞS 4707:29/3.

EŞS 4707:32/2.

(51) EŞS 4707:29/4.

(52) EŞS 4707:29/3.

(53) Bezistân, bedesten, manifaturacılar çarşısı, bezzazistan anlamlarını taşır. Parlatır, a.g.e., s. 191.

(54) EŞS 4707:32/2.

Kitap ve Makaleler

Akar, Tuba, 'Osmanlı Kenti'nde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi', *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 7, Sa. 13, 2009, s. 267-292.

Akpınar, Turgut, 'Alman Seyahatnamelerinde Edirne', *Edirne: Serhattaki Payitaht*, Haz. E. Nedret İşli-Sabri Koz, İstanbul, 1998,

Altunan, Sema, '18. Yüzyılda Silistre Eyaletinde Haberleşme Ağı: Rumeli Sağ Kol Menzilleri', *OTAM*, Sa. 18, Ankara, 1990, s.75-99.

Canbakal, Hülya, 'Barkan'dan Bu Yana Tereke Çalışmaları', *Vefatının 30. Yıldönümünde Ö. L. Barkan: Türkiye Tarihçiliğine Katkıları ve Etikeleri Sempozyumu*, İstanbul, 2009.

Darkot, Besim, 'Edirne: Coğrafi Giriş', *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993, s. 1-12.

Emecen, Feridun, 'Tarih Koridorlarında Bir Sınır Şehri: Edirne', *Edirne: Serhattaki Payitaht*, Haz. Emin Nedret İşle- M. Sabri Koz, İstanbul, 1998, 49-70.

Ergenç, Özer, 'XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne'nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler', *IX. Türk Tarih Kongresi*, C.III, Ankara, 1989, s. 1415-1424.

Gökbilgin, Tayyip, 'Edirne', *TDV Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1994, s. 425-431.

İnalçık, Halil, 'Edirne'nin Fethi', *Edirne, Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993, s.137-160.

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009.

İşpirli, Mehmet, 'Osmanlı İlmiye Teşkilatında Mülazemet Sisteminin Önemi ve Rumeli Kadiaskeri

Mehmed Efendi Zamanına Ait Mülâzemet Kayıtları', *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Vol. 10-11, Jan. 1983, s. 220-231.

Oğuz, Gülser, Bir Osmanlı Kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2013.

Osman, Rifat *Edirne Sarayı*, Haz. Süheyl Ünver, Ankara, 1989.

Özendes, Engin, *Osmanlı'nın İkinci Başkenti Edirne*, İstanbul, 2005.

Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006.

Parmaksızoğlu, İsmet, 'Edirne', *Türk Ansiklopedisi*, C. 14, Ankara, 1966, s. 336-354.

Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Taribi*, Edirne, 2011.

Sarıcalıoğlu, M. Esat, *Mali Tarih Açısından Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmut Dönemi Edirne Örneği)*, Ankara, 2001.

Tosyavizade Rifat Osman, *Edirne Rebnüması*, Haz. Ratip Kazancıgil, Edirne, 1994.

Türkmen, Mustafa Nuri 'XVII. Yüzyıl Sefer Menzillerinin Ekonomik Yönü ve Esnafın Katkısı', *AÜ-DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S. 34, Ankara, 1963, s. 135-140.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Taribi*, C. I, Ankara, TTK, 1982.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara, TTK, 1988.

Zorlutuna, Salih, '17. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne'nin Sahne Olduğu Şahane Sünnet ve Evlenme Düğünleri', *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993, s. 265-296.